

Posudek disertační práce

HAMAN, Michael, 2023. *Politická komunikace na sociálních sítích v Latinské Americe: Jak a kým jsou využívány*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie, s. 329

Disertační práce Michaela Hamana se zabývá srovnávací analýzou osvojování a užívání sociálních sítí mezi politiky napříč zeměmi Latinské Ameriky. Ačkoliv samotná problematika adopce digitálních technologií pro politickou komunikaci patří již řadu let k populárním tématům komunikačního a politologického výzkumu, jejich geografické zaměření stále primárně upřednostňuje státy globálního Severu, přičemž mezinárodní publikace věnované latinskoamerickému regionu jsou – jak autorova vlastní rešerše přesvědčivě dokládá – velmi sporadické, či se nanejvýš věnují několika málo vybraným zemím (např. Brazílie). V tomto kontextu je třeba přivítat badatelský záměr Michaela Hamana přispět k zacelení této výzkumné mezery a prostřednictvím komplexní komparativní studie zmapovat užívání Twitteru a dalších sociálních médií v různých politických systémech tohoto kontinentu.

Výzkumný cíl práce je tedy jednak originální, jednak vysoce ambiciózní – jeho empirický rámec totiž pokrývá 18 zemí Latinské Ameriky (!). Jakkoli je takto vytyčené výzkumné pole svojí šířkou úctyhodné – stejně jako objem dat, který autor během výzkumu sesbíral – neshodují se s autorem v názoru, že je „velkou předností této práce“, vyjádřeném poněkud neskromně hned v úvodu textu (s.3). Fakt, že žádná taková studie dosud nevznikla, není sám o sobě dostatečným důvodem ji realizovat; pro jakoukoli komparativní analýzu je zapotřebí předložit především teoretické důvody, které nicméně v této práci nejsou zcela zjevné. Jinými slovy, zůstává nejasné, proč autor pokládal za nutné obsáhnout všechny státy regionu, což je rozhodnutí, které nevyhnutelně redukuje hloubku analýzy a interpretační možnosti práce (včetně schopnosti smysluplné komparace), namísto selekce několika zemí coby vzorku, který by nicméně umožnil hlubší ponor do konkrétního politického i mediálního kontextu, ve kterém jsou data prezentována.

Kromě nezvykle rozsáhlého záběru se práce vymyká standardům svojí strukturou, především pokud jde o rozptýlení teoretického rámce, přehledu literatury a hypotéz přes prakticky celou disertaci, namísto jejich soustředění do úvodu práce, což poněkud ztěžuje orientaci v celkovém designu a dílčích záměrech studie, a zbytečně přispívá k její fragmentarizaci. Teoretická východiska v první kapitole práce jsou z hlediska zvoleného tématu adekvátní a autor při jejich formulaci prokazuje dobrou orientaci v dostupné literatuře a schopnost logické syntézy existujících výzkumů; stejně tak modelu osvojení a využívání sociálních sítí (Graf 2) nelze z meritorního hlediska nic podstatného vytknout. Otázkou nicméně zůstává faktická relevance tohoto modelu, který reflektuje primárně období prvotní difúze sociálních médií ve veřejném prostoru, pro pochopení role sociálních sítí v politické komunikaci třetí dekády 21.století. Lze se domnívat, že v současné době je otázka motivací pro adopci sociálních sítí do značné míry zodpovězena prostým faktem jejich masového rozšíření jako jednoho z klíčových kanálů pro mobilizaci voličů a ovlivňování veřejného mínění, což onen

„rozhodovací proces politika“, který model popisuje, do značné míry zjednodušuje – rozhodnutí sociální sítě nepoužívat tak dotyčného politika ve většině případů oproti konkurenci apriori znevýhodňuje. Jinak řečeno, je možné argumentovat, že drtivá část demokratických společností se aktuálně nachází ve finálním stádiu Rogersovy S-křivky, kdy proces osvojování sociálních sítí mezi politiky nedokončili už jen tzv. opozdilci (laggards) a jejich užívání se stalo všeobecně rozšířenou normou, namísto dřívější alternativy vůči „tradičním“ formám komunikace. Tento předpoklad ostatně potvrzují samotná autorova data, ze kterých vyplývá, že většina poslanců sledovaných zemí má na Twitteru účet (74%) a pravidelně na něm komunikuje (62%) – přičemž tato čísla budou bezpochyby ještě výrazně vyšší, pokud se započítá užívání dalších sítí jako je Facebook, Instagram či (nejnověji) TikTok. Pohled na literaturu, ze které autor v práci vychází, rovněž napovídá, že „zlatá éra“ výzkumu osvojování sociálních sítí politickými aktéry je podle všeho již minulostí; obor se v posledních letech posunul výrazně více směrem ke zkoumání samotných komunikačních obsahů či interakcí s uživateli, což jsou témata, které práce Michaela Hamana do značné míry ponechává stranou.

Po nástinu základních teoretických východisek a metodologie sběru dat z Twitteru (ve které neshledávám závažnější nedostatky) práce pokračuje přehledem výsledků mapování adopce a užívání této sociální sítě v jednotlivých 18 zemích. Činí tak velmi mechanicky až šablonovitě, přičemž většina výstupů má výrazně deskriptivní charakter. Vzhledem k tomu, že tato sekce pokrývá dohromady 150 stran (!), což obnáší dvě třetiny empirické části práce, nelze si nepoložit otázku, zda nemohla být prezentace výsledků pojata úspornějším způsobem (například zařazením většiny frekvenčních tabulek a grafů do příloh), a naopak zda neměla být výrazně více rozšířena klíčová část empirické sekce, tedy vlastní komparativní analýza, na kterou „zbylo“ pouhých osm stran. Kromě toho, že prezentace dat na úrovni jednotlivých zemí je čtenářsky značně náročná, jejich popis nepřidává o mnoho více, než co lze vyčíst z tabulek a grafů. Výstupům až na výjimky schází relevantní kontext – politický (např. stranický systém, politická situace v době sběru dat) i sociální (zejm. penetrace internetu a sociálních sítí v populaci, jejich důvěryhodnost, postavení v celkovém informačním ekosystému), který by umožnil získaná data hlouběji a plastičtěji interpretovat. Obávám se, že řada údajů, které jsou v práci publikovány – například popis nejvíce retweetovaných účtů – nedává bez pochopení širšího kontextu pro čtenáře, kteří nejsou specialisty na Latinskou Ameriku, velký smysl, a analýzu zbytečně tříští. Obzvláště citelný je podle mého názoru nedostatek pozornosti věnovaný problematice populismu a autoritářských trendů v místní politice, což jsou fenomény, jejichž růst podle mnohých autorů s posilováním informačního a politického významu sociálních sítí úzce souvisí (viz např. Bolsonaro či Obrador, kteří jsou uváděni jako typické příklady neliberálních lídrů, na jejichž vzestupu mají velký podíl sociální média). V tomto směru je pro mě překvapením, že v práci věnované politické komunikaci v Latinské Americe se slovo „populismus“ nevyskytuje ani jednou.

Zatímco mapování adopce Twitteru působí vzhledem k výše popsaným nedostatkům velmi rozpačitě, následná kapitola věnovaná analýze faktorů ovlivňujících adopci a užívání sítí latinskoamerickými poslanci je formálně i obsahově na výrazně vyšší úrovni. Jednotlivé hypotézy jsou formulovány logicky a vesměs také s příkladnou vazbou na literaturu (snad s výjimkou H4 a H5), a statistické analýzy jsou prováděny i interpretovány korektně. Zařazení hypotéz H4-H6, testovaných pouze na několika málo

státech (H4-H5 Brazílie, H6 Bolívie a Mexiko), působí vzhledem k ambicím celé práce poněkud nesystematicky; na druhou stranu ale ukazují, kam by se býval mohl ubírat výzkum, kdyby autor omezil výzkumný soubor na přijatelnější počet zemí. Ve vztahu k hypotéze H6 chybí vysvětlení, proč byla testována na datech z Facebooku, když celý předchozí výzkum byl zaměřen na analýzu adopce a užívání Twitteru.

Poslední empirická část práce, kterou je analýza dat z dotazníkového šetření, se potýká hned s několika problémy. Prvním je nedostatečně zdůrazněná vazba na teoretický rámec práce a relevantní literaturu – po bezmála dvou stech stranách by bylo vhodné připomenout, jak konkrétně zvolené hypotézy zapadají do celkového modelu osvojování a užívání sociálních sítí, představeného v úvodu práce. Bez adekvátního vysvětlení také zůstává volba Mexika (proč ne Bolívie, která byla předmětem analýzy týkající se volební kampaně v hypotéze H6?). Samotná analýza dat je poměrně výrazně limitovaná nízkou velikostí souboru (N=230) i samovýběrem respondentů, problematizujícím reprezentativitu získaných odpovědí. Není také dostatečně zřejmé, jaká metodologie byla použita pro analýzu odpovědí z otevřených otázek (jednalo se např. o tematickou či obsahovou analýzu?); jejich doslovná reprodukce v rámci textu (Tab. 66, 68, a následně také 71-74) působí velmi nevhodně (tento typ materiálu patří maximálně do příloh). Naopak v práci postrádám (v rozporu s obecnými konvencemi) přesné znění dotazníku, na který kandidáti odpovídali. Vzhledem k těmto skutečnostem je vypovídací hodnota dotazníkového šetření velmi omezená (o té části, která se pokoušela zkoumat latinskoamerické poslance, ani nemluvě – byť autor zaslouží ocenění za to, že ji navzdory evidentnímu nezdaru při oslovování respondentů nezatajil), a vnímám ji spíše jako doplněk k analýzám dat z Twitteru, prezentovaným v kapitolách 2 a 3.

Celkové hodnocení práce je tak s ohledem na značnou kvalitativní nevyrovnanost jednotlivých kapitol i dílčích výstupů poměrně obtížné. Navzdory výše shrnutým výhradám týkajícím se jak celkového designu studie, tak některých konkrétních metodologických a analytických postupů, je možné konstatovat, že elementární cíl práce, tedy „vyplnit současnou mezeru ve výzkumu politické komunikace na sociálních sítích v Latinské Americe“ s ohledem na „motivaci a strategii politiků při využívání sociálních sítí“ (s.1) se autorovi podařilo splnit – byť jsem přesvědčen o tom, že by byl naplněn výrazně lépe, kdyby autor prokázal větší uměřenost při vymezení výzkumného pole a soustředil své badatelské úsilí na menší vzorek latinskoamerických států, který by umožnil komplexnější zpracování tématu i analyticky přínosnější komparaci. Je škoda, že se autor ani v samotném závěru – který je spíše shrnutím dílčích výstupů podle jednotlivých hypotéz – nepokouší o nějakou obecnější interpretaci toho, co z dat vyplývá pro pochopení aktuální role sociálních sítí v systémech politické komunikace států Latinské Ameriky, a jaké vzorce je možné pozorovat při srovnávání výstupů z jednotlivých zemí. Oborový přínos práce (z pohledu politické komunikace, kam výzkum primárně spadá) je i z tohoto důvodu poněkud limitovaný; neznamena to nicméně, že je zcela nevýznamný. Autorovi se podařilo shromáždit unikátní datový soubor, jehož rozsah nemá, pokud je mi známo, v oblasti srovnávacího výzkumu digitální komunikace politických elit obdoby (přínejmenším coby dílo jednoho výzkumníka), a úspěšně otestovat některé předpoklady týkající se determinantů

užívání sociálních sítí politickými aktéry v regionu, který je z hlediska dané problematiky stále nedostatečně zmapovaný, a který tak současně přiblížil domácí akademické obci.

Pokud bych disertační práci Michaela Hamana hodnotil podle zvyklostí recenzního řízení – ale také podle pravidel doktorského studia na mé domovské univerzitě – doporučil bych pravděpodobně její přepracování, protože jsem přesvědčen, že je v silách autora ji významným způsobem vylepšit. Tuto možnost mi nicméně formát tohoto posudku nenabízí. Po důkladném zvážení kladů a záporů předloženého textu se tedy přikláním k tomu, že **práce splňuje nároky kladené na dizertační práce, a doporučuji práci k obhajobě**. Současně věřím, že autor (v případě úspěšné obhajoby) bude mít příležitost odstranit některé výše zmíněné formální nedostatky práce (včetně nejednotného a vizuálně deficitního formátování tabulek, či příležitostných gramatických chyb a překlepů), které její celkovou kvalitu zbytečně snižují.

Otázky k obhajobě:

- 1) Jak vnitřně homogenní či naopak rozmanitý je latinskoamerický region, pokud jde o vzorce adopce a užívání sociálních sítí politiky a politickými stranami? Jsou tyto vzorce regionálně specifické, nebo naopak odpovídají globálním trendům?
- 2) Potvrzují shromážděná data existenci těsného vztahu mezi populismem a adopcí sociálních médií (který je znám z Evropy i dalších regionů)? Lze říci, že populističtí aktéři si je osvojují a využívají je intenzivněji než ti nepopulističtí?
- 3) Výzkum se z pragmatických důvodů (tj. dostupnost dat) zaměřil primárně na Twitter. Je možné odhadnout, zda a do jaké míry by byly jeho závěry odlišné, pokud by bylo možné získat rovněž data o užívání dalších sociálních sítí (Facebook, Instagram, TikTok), potažmo chatovacích aplikací (WhatsApp, Telegram)?
- 4) Jedna z proměnných, kterou studie mapovala, se týkala počtu sledujících na Twitteru. Jak rozšířený je v regionu Latinské Ameriky fenomén neautentické komunikace (falešné / robotické účty, „trollí farmy“ apod.), které sledovanost a dosah příspěvků politických aktérů uměle navyšují?

V Loughborough 15. srpna 2023

PhDr. Václav Štětka, Ph.D.